

№4

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: таъйинлар, усуллар ва замонвий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Hamidullo Azizillo o'g'li	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Бахром Акрамжанович	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам	Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla	The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Fayzulla Murodullayevich	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Farruh Abdurazzoqovich	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Lobarxon Sherzod qizi	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod	Mamlkat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li	Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi	Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра	Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Xusniddinovna Nozima	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional investorlarni jalb etish istiqbollari	160

24.	Djamalov G‘ofir Oribjanovich	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta‘minotini boshqarish usullari	167
25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to‘lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta‘minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag‘batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta‘minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo‘llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214
30.	Tulyaganov Kudratilla Asatullayevich	O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini transformatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari	225
31.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo‘l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishning tashkiliy-iqtisodiy va innovatsion mexanizmlari	232
32.	Uralov Elshod Sirojiddin o‘g‘li	Mintaqalarda institutsional-iqtisodiy hamkorlikning shakllari va rivojlanish xususiyatlari	240
33.	Qodirov Bahodir Qudratovich	Bevosita soliq solishni optimallashtirish va yashillashtirish masalalari	245
34.	Agabekyan Roza Samvelovna	O‘zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish asosida investitsiya resurslarini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	251
35.	Ерманова Камила Рустамовна	Цифровые финансовые инструменты в системе финансирования креативных индустрий: переоценка возможностей и ограничений	258
36.	Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna	Raqamli moliyaviy xizmatlar samaradorligini baholash metodlarining rivojlanish bosqichlari	267
37.	Kalandarov Jamolbek Ravshonovich	O‘zbekistonda mikro, kichik va o‘rta biznesni kreditlash dinamikasi: 2026 yil yarim yillik natijalari va Silk Road Finance & Technology forum kontekstidagi tahlil	274
38.	Ergashev Rustam Rajabovich	Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishning huquqiy boshqaruv arxitekturasini takomillashtirish	280
39.	Sulaymonov Iskandar Boxodir o‘g‘li	Venchur kapital jalb etish samaradorligi indeksi (VKJSI): davlat va xususiy kapital multiplikativ samaradorligini baholash modeli	287
40.	Toshpo‘latov Shohruh Sobirjon o‘g‘li	Milliy iqtisodiyotda ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishning institutsional asoslari va moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish	294
41.	Salamov Islom Tashkazakovich	Banklarning transformatsion jarayonlarini ekonometrik tahlili	304
42.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	O‘zbekiston fond bozorida “Xalq IPO”si mexanizmlarini takomillashtirish va institutsional investorlar ishtirokini kengaytirish yo‘llari	312
43.	Radjabova Malikaxon	Elektron tijorat faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning zaruriyati va ahamiyati	323

44.	Sultanova Gulshira Alimbetovna	Suv taqchilligi sharoitida sholichilik tarmogʻining innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy yoʻnalishlari (Qoraqalpogʻiston Respublikasi misolida)	332
45.	Jumaniyazov Inojon Turayevich	Suveren fondlar samaradorligini baholashning truman-bagnall metodologiyasi	339
46.	Abdullayev Dilmurod Toxirmirzayevich	Davlat maqsadli jamgʻarmalari xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini oʻtkazishni takomillashtirish	350
47.	Abdushayitov Abdumannobbek Abdumutal oʻgʻli	Tashabbusli budjet xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish masalalari	357
48.	Zokirov Sardor Toʻlqin oʻgʻli	Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda raqamli infratuzilmaning oʻrni	362
49.	Asrorov Dalerjon Zafarovich	Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish masalalari	368
50.	Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich	Hududlar investitsion muhit jozibadorligini baholashning zamonaviy metodologiyasi	374
51.	Axmedova Nafisa Amirddin qizi	Oʻzbekistonda agroozziq-ovqat ishlab chiqarish dinamikasi va uni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari	380
52.	Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	Jahon iqtisodiyotida islom moliyasi: asosiy tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari	387

JA'HON IQTISODIYOTIDA ISLOM MOLIYASI: ASOSIY TENDENSIYALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Zohidova Ruxsora Komiljon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

1-bosqich tayanch doktoranti

Email: r.zohidova@tsue.uz

ORCID:0009-0004-1331-2246

Annotatsiya. Ushbu maqolada islom moliyasining zamonaviy holati va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu tizimdagi sudxo'rlik (ribo), spekulyatsiya(maysir) va noaniqlik(g'arar)ning ta'qiqlanishi, tavakkalchiliklarni majburiy baham ko'rish hamda axloqiy investitsiyalar kabi islom moliyasining o'ziga xosligini belgilovchi asosiy tamoyillar ko'rib chiqiladi. Bugungi kundagi tendensiyalar, jumladan, islom bank sektorining o'sishi, sukuk bozorining kengayishi, islomiy sug'urta (takaful)ning rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning ta'siri ko'rsatib o'tilgan. Islom moliyasining axloqiylik, inqirozlarga chidamlilik va ijtimoiy mas'uliyat kabi afzalliklari, shuningdek, xabardorlikning yetarli emasligi, cheklangan infratuzilma hamda regulyatorlik to'siqlari kabi muammolari ajratib ko'rsatilgan. Bundan tashqari, islom moliyasini rivojlantirish istiqbollari, jumladan, geografik kengayish, moliyaviy innovatsiyalar, "yashil" mahsulotlarni yaratish va xalqaro hamkorlik masalalari ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: islom moliyasi, sha'riat tamoyillari, barqaror moliyalashtirish, ri, AAOIFI, IFSB, xalqaro hamkorlik.

ИСЛАМСКИЕ ФИНАНСЫ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ: КЛЮЧЕВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Зохидова Рухсора Комилжон кизи

Ташкентский государственный экономический университет

Докторант базовой докторантуры 1-го курса

E-mail: r.zohidova@tsue.uz

ORCID: 0009-0004-1331-2246

Аннотация. В данной статье анализируются современное состояние и перспективы будущего развития исламских финансов. Также рассматриваются ключевые принципы, определяющие уникальность этой системы, такие как запрет на ростовщичество (риба) и спекуляцию (гарар), обязательное распределение рисков и этическое инвестирование. Обозначены текущие тенденции, включая рост исламского банковского сектора, расширение рынка сукук, развитие исламского страхования (такафул) и влияние цифровых технологий. Выделены такие преимущества исламских финансов, как этичность, устойчивость к кризисам и социальная ответственность, а также существующие проблемы, среди которых недостаточная осведомленность, ограниченная инфраструктура и регуляторные барьеры. Кроме того, обсуждаются перспективы развития исламских финансов, включая географическую экспансию, финансовые инновации, создание «зеленых» продуктов и международное сотрудничество.

Ключевые слова: исламские финансы, принципы шариата, устойчивое финансирование, AAOIFI, IFSB, международное сотрудничество.

ISLAMIC FINANCE IN THE GLOBAL ECONOMY: MAIN TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Zohidova Ruxsora Komiljon qizi

Tashkent State University of Economics

First-year PhD student

E-mail: r.zohidova@tsue.uz

ORCID: 0009-0004-1331-2246

Abstract. *This article analyzes the current state and future development prospects of Islamic finance. It explores the core principles defining the uniqueness of this system, such as the prohibition of usury (riba) and speculation (gharar), mandatory risk-sharing, and ethical investing. Current trends are highlighted, including the growth of the Islamic banking sector, the expansion of the sukuk market, the development of Islamic insurance (takaful), and the impact of digital technologies. The advantages of Islamic finance, such as ethical standards, crisis resilience, and social responsibility, are identified alongside challenges like lack of awareness, limited infrastructure, and regulatory barriers. Furthermore, the development prospects of Islamic finance are discussed, focusing on geographical expansion, financial innovations, the creation of green products, and international cooperation.*

Keywords: *Islamic finance, Shariah principles, sustainable financing, AAOIFI, IFSB, international cooperation.*

Kirish.

Islom moliya tizimi iqtisodiyotning bir tarmog‘i bo‘lib, moliyaviy resurslar va ularni boshqarish, egalik qilish, investitsiya qilish hamda pul va bozorga oid bitimlar bilan munosabatlarni islom shariati standartlari doirasida ijrosini ta‘minlaydigan tizimdir. Islom moliyasi an‘anaviy moliya tizimlaridan farqli o‘laroq sudxo‘rlilik(ribo), spekulyatsiya(maysir) va noaniqlik(g‘arar)ni ta‘qiqalaydi, shuningdek, foyda va riskning tomonlarga adolatli taqsimlanishi, jamiyat oldidagi mas‘uliyat va biznes faoliyatining axloqiylik me‘zonlariga katta e‘tibor qaratadi. Ushbu tamoyillar islom moliyasini nafaqat musulmon mamlakatlar uchun, balki barqaror iqtisodiy o‘rinish va axloqiy jihatdan yuqori salohiyatga ega moliyaviy amaliyotlarga intilayotgan xalqaro hamjamiyatlar uchun ham jozibador qilmoqda.

So‘nggi o‘n yilliklarda islom moliyasi tizimida sezilarli o‘rinishlar kuzatilmoqda. Islom banklari, islomiy sug‘urta tizimi(takaful), sukuk-islomiy qimmatli qog‘ozlar va boshqa moliyaviy instrumentlar jahon moliyaviy tizimining ajralmas bo‘lagiga aylanib ulgurdi. Ushbu o‘rinishlar islom moliyasiga nisbatan nafaqat musulmon mamlakatlarning, balki nomusulmon mamlakatlarning ham qiziqishi yildan-yilga oshib borayotganligi, hamda islom moliyasini tartibga soluvchi chora-tadbirlar va standartlarning joriy qilinganligi sababidan ham yuzaga kelmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.

Islom moliyasi nazariyasi va amaliyotini o‘rganishda xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ishlari muhim ilmiy-metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Islom moliyasining nazariy asoslarini yoritishda A.A.Usmonovning tadqiqoti alohida ahamiyatga ega bo‘lib, unda islom moliyasi tushunchasi, uning shakllanish tarixi hamda O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilish istiqbollari kompleks tarzda tahlil qilingan [1]. Xorijiy adabiyotlarda M.Ayubning fundamental asari islom moliyaviy tizimining nazariy-metodologik negizini, shu jumladan riboning taqiqlanishi, g‘arar va maysir kabi shariat prinsiplarining amaliy moliyaviy operatsiyalarga ta‘sirini keng yoritadi [2]. Z.Iqbol va A.Mirakhorning tadqiqotida esa islom moliyasi klassik iqtisodiy nazariyalar bilan qiyoslangan holda o‘rganilib, uning institutsional rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi [3].

Islom moliyasi amaliyotining huquqiy-me‘yoriy asoslarini o‘rganishda M.F.Xan va M.I.Bhattining ishi muhim o‘rin tutadi, unda islom banklari va moliyaviy institutlarning amaldagi operatsion prinsiplari, murabaha, muzoraba, musharaka kabi shartnoma turlari batafsil tavsiflanadi [4]. Shu bilan birga, AAOIFI tomonidan ishlab chiqilgan shariat standartlari islom moliyaviy institutlari faoliyatini xalqaro miqyosda unifikatsiya qilishning asosiy me‘yoriy manbai sifatida e‘tirof etiladi, ushbu hujjat islom moliyasi amaliyotini standartlashtirish jarayonining institutsional

negizini tashkil qiladi [5].

Islom moliyaviy xizmatlarining institutsional tuzilishi va xalqaro tajribasini tahlil qilishda M.Obaidullohnning tadqiqoti muhim manba bo'lib xizmat qiladi, unda islom moliyaviy xizmatlari bozorining segmentatsiyasi, mahsulotlar tizimi hamda rivojlanayotgan mamlakatlardagi qo'llanilish xususiyatlari yoritilgan [7].

Tadqiqot metodologiyasi nuqtai nazaridan T.L.Saatining ierarxik tahlil jarayoni (Analytic Hierarchy Process) bo'yicha ishlab chiqilgan metodologik yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi — bu usul islom moliyaviy institutlari faoliyatini baholash, ustuvor yo'nalishlarni aniqlash va turli tendensiyalarni qiyosiy tahlil qilishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan ilmiy asoslangan vosita sifatida qaraladi [6].

Islom bank tizimining marketing va amaliy jihatlarini o'rganishda N.Aripovning maqolasi diqqatga sazovor bo'lib, unda islom moliyalashtirish prinsiplariga asoslangan banklarda marketing strategiyalarining o'ziga xos xususiyatlari, mijozlar bilan ishlash yondashuvlari tahlil qilinadi [8]. E.A.Isaevaning tadqiqotida esa islom bankingining asosiy qoidalari va prinsiplari, shuningdek zamonaviy sharoitda uning rivojlanish istiqbollari, xususan an'anaviy bank tizimi bilan solishtirilgan holda o'ziga xos afzalliklari yoritilgan [9].

Yuqorida keltirilgan manbalarni umumlashtirgan holda xulosa qilish mumkinki, mavjud ilmiy adabiyotlarda islom moliyasining nazariy-konseptual asoslari [1; 2; 3], huquqiy-me'yoriy bazasi [4; 5], institutsional-amaliy jihatlar [7; 8; 9] hamda tahliliy-metodologik vositalari [6] yetarlicha keng yoritilgan. Shu bilan birga, jahon iqtisodiyoti sharoitida islom moliyasining zamonaviy tendensiyalarini kompleks tahlil qilish, uni raqamli transformatsiya jarayonlari, global moliyaviy inqirozlarga chidamlilik hamda barqaror rivojlanish maqsadlari kontekstida o'rganish masalalari alohida chuqur tadqiqotni talab etadi — bu esa ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida jahon iqtisodiyotida islom moliyasining o'rni va o'ziga xos xususiyatlari borasida xorijiy va mahalliy olimlarning ishlari o'rganildi, hamda hozirda kuzatilayotgan asosiy tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilindi. Maqolada nazariy mushohada, tizimli yondashuv, kuzatish, taqqoslash, tahlil, sintez kabi usullar samarali qo'llanildi, shuningdek islom moliyasining xalqaro miqyosda integratsiyalashuviga oid muammolar va ularning yechimlari xususida xulosa va takliflar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar.

Zamonaviy islom moliyasining rivojlanish bosqichlari. O'tgan asring o'rtalaridan zamonaviy islom moliyasi yuzaga kela boshladi va quyidagi to'rt bosqichdan iborat rivojlanish davrini boshidan o'tkazgan:

- Uyg'onish davri (1950-1980). Dastlab «Islom iqtisodi tushunchasi» va uning nazariy asoslari shakllana boshladi. Misrda birinchi tajriba sifatida Mit G'amr banki tashkil qilinib, keyinchalik Dubay Islom banki hamda Islom taraqqiyot banki (ITB) kabi dastlabki yirik islom moliya institutlari ish boshladi. ;

- Shakllanish va ilk davr (1980-1990). Ushbu davr institutsional rivojlanish davri bo'lib, Malayziyada Islom moliyasi faol qo'llab-quvvatlana boshladi, INCEIF va ISRA kabi ilmiy-tadqiqot institutlari yuzaga kelishi bilan birgalikda islom moliyasi xalqaro miqyosida e'torof qilina boshladi. Shuningdek, sha'riat kengashlari tashkil qilindi va xalqaro moliya bozorida sukuk (islomiy obligatsiyalar) vositalari joriy etildi ;

- O'zgarishlar va yangi g'oyalar davri (1889-2020). Islomiy moliya tashkilotlari va ularning faoliyatini tartibga solish va standartlashtirishda muhim qadamlar qo'yilgan davr hisoblanadi. Bunga AAOIFI va IFSB kabi buxgalteriya va nazorat standartlarini belgilovchi muvofiqlashtiruvchi xalqaro tashkilotlar tuzilishini misol qilishimiz mumkin. Xalqaro banklar bilan integratsiyalashuvni amalga oshirish maqsadida ingliz tili sohaning asosiy muloqot tiliga

aylandi. HSBC, Deutsche Bank, Standard Chartered kabi dunyoning yirik an'anaviy banklari dastlabki islomiy darchalar (Islamic windows) va mahsulotlarni taqdim eta boshladi;

- Rivojlanish va ommalashish davri (2020-hozirgi davr). So'nggi yillar esa islom moliyasining raqobatlashuv va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalashuv davriga to'g'ri kelmoqda. Islomiy banklar an'anaviy banklar bilan tengma-teng raqobatga kirishdi va Fintek (FinTech) hamda islomiy startaplar jadal rivojlanmoqda. Musulmon aholisi ko'p bo'lgan mamlakatlar qatori boshqa davlatlar ham islom moliyasi mahsulotlariga qiziqishi yildan-yilga oshib bormoqda. Zakot, vaqf va ijtimoiy moliya (social finance) institutlarining ham ahamiyati oshib bormoqda.

Islom moliyasi asosiy uch ustunga tayangan holda amalga oshiriladi:

- *Sha'riatga muvofiqlik va asosiy taqiqlar.* Barcha moliyaviy amaliyot va shartnomalar Islom huquqi, ya'ni Sha'riat mezonlariga to'liq mos kelgan holda, ribo, g'arar, maysir va har qanday Sha'riat ta'qiqlagan sohalaridan yiroq holda amalga oshirilishi lozim;

- *Xatarlarni bo'lishish/taqsimlash.* An'anaviy bank tizimidan farqli o'laroq islom banklarida bank va mijoz o'rtasida adolatli sheriklik o'rnatiladi va shu asosida risklar tomonlarga adolatli nisbatlarda taqsimlanadi.

- *Real iqtisodiyotga bog'langanlik.* Pulning o'zi tovar hisoblanmaydi va har bir moliyaviy operatsiya ortida albatta real aktiv turishi lozim.

Islomiy moliya sohasi doimiy ravishda o'sish va rivojlanishni namoyish etib, jahon iqtisodiyotiga tobora kuchliroq ta'sir ko'rsatmoqda. Shariat tamoyillariga asoslangan ushbu tizim o'zining etik yo'nalishi va barqarorligi tufayli musulmon va nomusulmon davlatlarning ham e'tiborini jalb qilmoqda. Quyida islomiy moliyani tavsiflovchi asosiy joriy tendensiyalarni ko'rib chiqamiz.

Eng sezilarli tendensiyalardan biri islomiy bank sektorining barqaror o'sishidir. So'nggi o'n yilliklarda islomiy banklar o'z aktivlarini sezilarli darajada ko'paytirdi va geografik jihatdan faoliyati ko'lamini kengaytirib kelmoqda. Bugungi kunda islomiy banklar nafaqat an'anaviy musulmon davlatlarda, balki Yevropa, Shimoliy Amerika, Afrika va Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida ham faoliyatini yo'lga qo'yimoqda.

Xalqaro valyuta fondi ma'lumotlariga ko'ra, islomiy banklarning aktivlari 2 trillion AQSH dollaridan ortiq miqdorga o'sgan va bu raqam o'sishda davom etmoqda. Islomiy banklar depozitlar, kreditlar, investitsiyalar va aktivlarni boshqarishni o'z ichiga olgan keng doiradagi moliyaviy xizmatlarni taklif qiladi, ularning barchasi shariat tamoyillariga mos keladi. Ushbu sektorning o'sishi islomiy moliyaviy mahsulotlarga bo'lgan qiziqishning ortganidan va ularning jahon bozoridagi raqobatbardoshligidan dalolat beradi.

	Islomiy banking	Sukuk	Islomiy fondlar	Boshqa islomiy moliya tashkilotlari	Takaful
Umumiy aktivlar	US\$4.3 trln	US\$1.0 trln	US\$308 mlrd	US\$193 mlrd	US\$136 mlrd
IM aktivlaridagi ulushi	72%	17%	5%	3%	2%
Tashkilotlar / vositalar soni	681	4,712 (muomalada)	2,610 (muomalada)	1,179	395

1-rasm. Dunyodagi zamonaviy islom moliyaviy xizmatlar sohasi aktivlari hajmi (2024-yil)⁵²

⁵² ICD–LSEG Islamic Finance Development Report 2025 — 50 Years of Exponential Growth

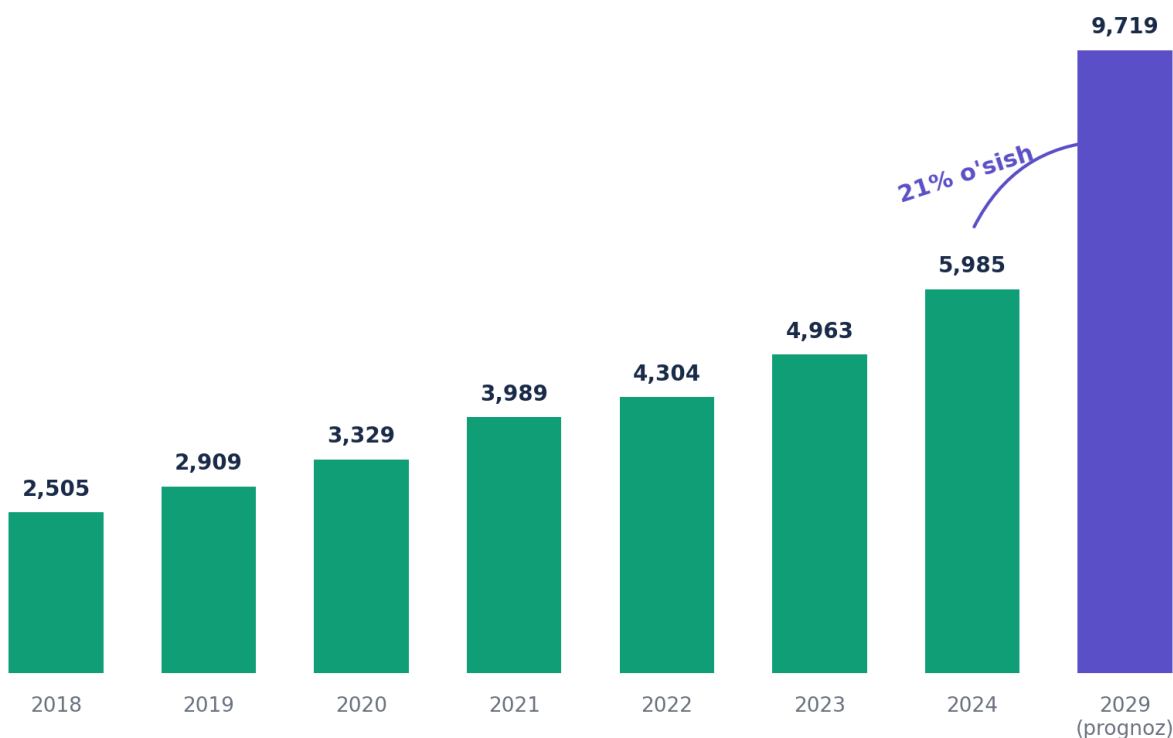

Yuqoridagi rasm ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, 2024 yilda jami 6 trln. AQSh dollari qiymatidagi islom moliyasining umumiy aktivlari tarkibida eng katta ulushni Islomiy bankchilik tizimi (72%) egallagan. Ikkinchi o‘rinda esa islomiy obligatsiyalar, ya’ni sukuk instrumenti yuqori ko‘rsatkichni namoyish qilgan. Shundan xulosa qilishimiz mumkinki, sukuklar islomiy moliya tizimining ajralmas va muhim bo‘lagiga aylanib ulgurgan.

Sukuklar, ya’ni islomiy obligatsiyalar, butun dunyo bo‘ylab tobora ko‘proq investorlarni jalb qilayotgan islomiy moliyaning muhim vositasidir. An’anaviy obligatsiyalardan farqli o‘laroq, sukuklar foiz to‘lashni nazarda tutmaydi, aksincha investorlarga real aktivlar yoki loyihalardan olinadigan daromaddan ulush olish huquqini beradi.

Sukuklar bozori ham sezilarli o‘shishni ko‘rsatmoqda, bunga ham musulmon davlatlari tomonidan talab, ham etik jihatdan maqbul va barqaror investitsiyalarni izlayotgan xalqaro investorlarning qiziqishi sabab bo‘lmoqda. Suveren va korporativ emitentlar infratuzilma loyihalarini rivojlantirish, barqaror rivojlanish va boshqa maqsadlar uchun kapital jalb qilishda sukuklardan faol foydalanmoqda.

2-rasm. Islom moliyasi aktivlarining yillar kesimidagi ko‘rsatkichlari (trln. AQSh dollarida) ⁵³

⁵³ ICD–LSEG Islamic Finance Development Report 2025 — 50 Years of Exponential Growth

Islom moliyasi aktivlari hajmining o'sishi barqaror kechayotganini yuqoridagi 2-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkin. Bunga albatta islom moliyasining xalqaro integratsiyalashuvi, sohaga raqamli texnologiyalarning ham joriy etilganligi va dunyo miqyosida barqaror va axloqiy jihatdan shaffof moliyaviy instrumentlarga bo'lgan talab va qiziqishning oshgani ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Islomiy moliyaning o'sishi bilan birga ushbu sektorni tartibga soluvchi qoidalar va me'yorlarni unifikatsiya qilish hamda standartlashtirish zarurati ham tobora ortib bormoqda. Global miqyosda tartibga solishning kuchayishi islomiy moliyaviy operatsiyalarning shaffofligi, adolatligi va barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi (IFSB) va Islomiy moliya muassasalari uchun buxgalteriya hisobi va audit tashkiloti (AAOIFI) kabi xalqaro tashkilotlar xalqaro standartlar va amaliyotlarni ishlab chiqish hamda joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu standartlar investorlar va iste'molchilar tomonidan islomiy moliyaviy instrumentlar va xizmatlarga ishonchning ortishiga, korporativ boshqaruvning yaxshilanishiga va risklarning kamayishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, islomiy moliya muhim rol o'ynaydigan ko'plab davlatlar islomiy moliyaviy tizimning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilgan milliy tartibga solish tizimlarini faol ishlab chiqmoqda va joriy etmoqda.

Mamlakatimizda ham so'nggi yillarda islom moliyasiga qiziqish va talab kuchayib bormoqda va shularni inobatga olgan holda 27.03.2026 yildagi “O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga O'zbekistonda islomiy bank faoliyatini joriy etishga qaratilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilindi. Ushbu qonun yurtimizda islom moliyasi xizmatlari va instrumentlarini joriy qilishdagi muhim kata qadam hisoblanadi va kelgusida amalga oshiriladigan moliyaviy va iqtisodiy munosabatlarga muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Ko'plab afzalliklarga qaramay, islomiy moliya global iqtisodiyotga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun hisobga olinishi zarur bo'lgan bir qator muammolarga duch kelmoqda:

Ko'plab aholi va tashkilotlar, ayniqsa nomusulmon davlatlarda, islomiy moliyaning tamoyillari va afzalliklari haqida yetarlicha ma'lumotga ega emas. Bu ularning keng tarqalishi va qabul qilinishiga to'siq yaratadi. Ta'lim dasturlari, seminarlar va axborot kompaniyalari islomiy moliya haqidagi xabardorlik darajasini va tushunchani oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Dunyoning ba'zi hududlarida islomiy moliya uchun infratuzilma va institutsional qo'llab-quvvatlash hali ham cheklangan. Bunga shariat tamoyillariga mos keladigan ixtisoslashgan moliya muassasalari, ekspertlar va normativ-huquqiy bazalarning yetishmasligi misol bo'ladi. Zarur infratuzilmani rivojlantirish va qo'llab-quvvatlovchi institutlarni yaratish islomiy moliyani mustahkamlashning muhim qadamlaridan hisoblanadi.

Tartibga soluvchi va huquqiy to'siqlar turli davlatlarda islomiy moliyaning rivojlanishini qiyinlashtirishi mumkin. Ba'zi yurisdiksiyalarda islomiy moliyaviy vositalarning faoliyat yuritishini ta'minlaydigan adekvat huquqiy asoslar mavjud emas. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun islomiy moliyaviy tizimning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi normativ-huquqiy hujjatlar va standartlarni tartibga solish zarur.

Xulosa va takliflar.

Islomiy moliya jahon moliyaviy tizimining o'ziga xos va tez rivojlanayotgan qismi bo'lib, kapitalni boshqarish va investitsiyalashga nisbatan alternativ yondashuvlarni taklif etadi. Uning shariat tamoyillarining axloqiy va adolatli asoslariga tayanishi nafaqat musulmon davlatlarning, balki butun dunyoning e'tiborini jalb qilmoqda. Global beqarorlik va iqtisodiy sinovlar sharoitida islomiy moliyaviy model barqarorlik va ishonchlilikni namoyish etib, risklar va foydaning yanada adolatli taqsimlanishini ta'minlamoqda.

Islomiy moliyaning afzalliklari — axloqiylik, inqirozlarga chidamlilik, shaffoflik va ijtimoiy mas'uliyat kabilar — uni keng ko'lamdagi investorlar va iste'molchilar uchun jozibador qilmoqda. Shu bilan birga, bir qator muammolar ham mavjud: xabardorlikning yetishmasligi, cheklangan infratuzilma, tartibga soluvchi to'siqlar va risklarni boshqarish masalalari. Ushbu

muammolarni muvaffaqiyatli bartaraf etish uchun xalqaro tashkilotlar, hukumatlar va moliya institutlarining birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Usmonov A. A. Islomiy moliya: nazariya va amaliyot. Toshkent, Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. 256 b.
2. Ayub M. Understanding Islamic Finance. Chichester, John Wiley and Sons, 2007. 512 p.
3. Iqbol Z., Mirakhor A. An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. Singapore, Wiley Finance, 2011. 400 p.
4. Хан М. Ф., Бхатти М. И. Исламские финансы: принципы и практика. Москва, Юрайт, 2019. 368 с.
5. AAOIFI. Shari'ah Standards. Manama, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 2021. 1200 p.
6. Saaty T. L. The Analytic Hierarchy Process. New York, McGraw-Hill, 1980. 287 p.
7. Obaidullah M. Islamic Financial Services. Jeddah, Islamic Economics Research Center, 2005. 300 p.
8. Арипов Н. Маркетинг в банках исламского принципа финансирования//Актуальные вопросы современной экономики. 2023.- №1. С. 229-235
9. Исаева Е.А. Исламский банкинг: основные правила и принципы, перспективы развития в современных условиях // Финансовые рынки и банки. - 2023. - №6. - С. 140-146.
10. ICD–LSEG Islamic Finance Development Report 2025 — 50 Years of Exponential Growth

